

Hrvatska pučka stranka i dr. Ivan Merz

Zlatko MATIJEVIĆ

Sažetak

Na temelju literature i dostupnih izvora (suvremeni katolički tisak) autor je prikazao proces politizacije »jedinственoga Hrvatskog katoličkog pokreta« i nastanak njegove »političke grane« – Hrvatske pučke stranke. Nakon uvođenja depolitizirane/departizirane Katoličke akcije dr. Ivan Merz je postao njezin glavni zagovaratelj i promicatelj među katoličkim Hrvatima u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.

Pojava *Katoličkog pokreta* u hrvatskim zemljama nije usamljen slučaj u povijesti Katoličke crkve. Katolički pokret je nastao krajem prve polovice XIX. st., u tada još uvijek državno-politički razjedinjenoj Njemačkoj. Prema zamisli njemačkih katolika, njegova je osnovna zadaća trebala biti obrana Katoličke crkve od progona tadašnjih državnih vlasti i žestokih napadaju ondašnjega liberalnog tiska. U tu su svrhu osnovane brojne udruge, pokrenuto snažno novinstvo, te konačno utemeljena i politička stranka, poznata pod imenom *Zentrum*.¹ Bio je to logičan korak potpuno u suglasju sa zahtjevima vremena. Iz Njemačke se katolički pokret širio u Austro-Ugarsku Monarhiju, uključujući, naravno, i hrvatske zemlje. I ostali europski narodi – Francuzi, Talijani, Belgijanci (Flamanci i Valonci) i dr. – također su organizirali svoje katoličke pokrete. Iako je svim tim pokretima bila zajednička obrana tada ugroženih pozicija i stečenih prava Katoličke crkve, te širenje kršćanskog svjetonazora na sva područja javnog života, oni nisu imali jedinstvenu organizacijsku formu, tj. svaki od njih je razvijao one ustrojbene oblike koji su najbolje odgovarali sredini u kojoj su djelovali. Nepostojanje jedinstvenih organizacijskih oblika valja pripisati i činjenici da su katolički pokreti nastali »odozdo«, tj. od vjernika samih, a nisu bili neposredno inicirani od crkvene hijerarhije kao cjeline, tj. »odozgo«.²

Pokretač *Hrvatskoga katoličkog pokreta* (HKP) je krčki biskup dr. Antun Mahnić (1850.–1920.). Biskup je, pozorno prateći događanja u Hrvatskoj, pogotovo na području publicistike i kulture, došao do zaključka da se javni život u Hrvatskoj susreće s istim ili sličnim problemima kao i onaj kod Slovenaca, te da je katoličanstvo, i na njemu utemeljeni svjetonazor, sve više ugroženo

1 Josip Buturac, »Hrvatski katolički pokret«, *Marulić*, 18/1985., br. 5, 553.

2 Bonifacije Perović, *Hrvatski katolički pokret. Moje uspomene*, Roma 1976., 17.

širenjem liberalnih ideja među Hrvatima. Mahničevim pozivanjem na *kršćanska načela* započela je u tadašnjem hrvatskom društvu »razdioba duhova«, tj. razdvajanje kršćanskih ideja od onih za koje se moglo dokazati, ili se barem tako držalo, da su s njima nespojive.³

Svršetkom 1906. godine, u Zagrebu je osnovano Hrvatsko katoličko akademsko društvo *Domagoj*. Neposredno nakon svoga konstituiranja »domagojci« su započeli s okupljanjem katoličkih đaka na svim srednjim školama u Hrvatskoj. Svojim su radom nastojali potaknuti mladi naraštaj, ne samo na uzoran vjerski život nego i na zauzimanje za društvenu pravednost onako kako je ona bila zamišljena od tadašnjih naučavatelja katoličkoga društvenog nauka.⁴

Godine 1909., u Splitu je organiziran kongres katoličkih đaka. Znakovito je da se organizatori tog sastanka nisu slagali oko koncepcije omasovljenja sve brojnijih organizacija HKP–a. Skupina katoličkih omladinskih aktivista, koja će uskoro postati dio seniorske organizacije, zauzimala se za takav rad u organizacijama HKP–a, koji bi se provodio u malim skupinama, preko pouzdanika koji bi imali jasnu predodžbu o pokretu i njegovim ciljevima. Ovaj elitistički koncept organiziranja HKP–a ukazivao je na klicu budućih teških sporenja i raskola u HKP–u.⁵

Biskup Mahnić je sam, bez pomoći ostalih članova hrvatskoga katoličkog episkopata, idejno usmjeravao i pratio organiziranje hrvatske katoličke mladeži, ali se nije miješao u unutarnje ustrojstvo društava. Povremeno je đacima upućivao poslanice pomoću kojih je davao smjernice njihovu radu.⁶

Godine 1912., u Zagrebu je, na poticaj biskupa Mahnića, pokrenuto osnivanje *Hrvatskoga katoličkog seniorata* (HKS).⁷ Institucija Seniorata (ili Starješinstva) nije bila novum hrvatskih katolika. On je kao oblik rukovođenja u katoličkim pokretima postojao i u drugim zemljama – Austrija, Slovenija i dr.⁸ Članstvo Seniorata biralo se, u načelu, među završenim studentima, bivšim članovima hrvatskih katoličkih akademskih društava i bogoslovske zborova. Biskup Mahnić smatrao je sebe običnim članom HKS–a.⁹ O tome što je HKS prema izvornoj Mahničevoj zamisli trebao biti, a što je zapravo bio u HKP–u i kasnijoj *Katoličkoj akciji* (KA), ne postoji jedinstveno mišljenje.¹⁰

3 Antun Bozanić, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb–Krk 1991., 105.

4 Stanislav Vitković, »Crkva i kultura u Hrvata na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće«, *Bogoslovska smotra*, 55/1985., br. 3–4, 449.

5 Jure Krišto, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.–1918.*, Zagreb 1994., 287.

6 A. Bozanić, *Biskup Mahnić*, 109.

7 Prema tvrdnji jednoga od najistaknutijih članova HKP–a, seniora Petra Grgeca (1890.–1962.), konstituirajuća sjednica HKS–a je održana 30. ožujka 1913. godine u Ljubljani (P. Grgec, *Dr. Rudolf Eckert*, Rijeka 1995., 214.).

8 A. Bozanić, *Biskup Mahnić*, 110, bilj. 471.

9 *Isto*, 110.

10 Ilustracije radi navodim mišljenje seniora o. B. Perovića, koji je tvrdio da je Mahničeva zamisao o tome da je potrebno uspostaviti »načelno jedinstvo pokreta«, urediti njegove

U Rijeci je 8. prosinca 1912. godine izišao prvi broj katoličkog dnevnika *Riječke Novine*. U uredništvo toga izvanstranačkog dnevnika ušli su istaknuti pripadnici HKP-a, bivši »domagojci«, a sada seniori – dr. Petar Rogulja (1888.–1920.), dr. Rudolf Eckert (1889.–1915.) i vlč. Milan Pavelić (1878.–1939.).¹¹ Značajno je da je uoči Božića 1912. godine upravo u tom dnevniku objavljen »prvi politički programni članak hrvatskoga katoličkog pokreta«.¹² U njemu je izneseno stajalište »narodnog jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba«,¹³ te naglašeno načelo »samopomoći i realne politike«. Također je konstatirano da je katolički moral »regulator u svakom radu« članova HKP-a. U agrarnoj i socijalnoj politici prihvaćena su načela katoličkog političara i socijalnog djelatnika vlč. dr. Janeza Evandelistu Kreka (1865.–1917.), tj. tražio se uzor i oslonac u Slovenskom katoličkom pokretu.¹⁴ Iako taj »politički programni članak« nije imao nikakvu stranačku boju, neki su simpatizeri Riječkih Novina zaključili da je HKP, ipak, »stupio u aktivnu politiku, kao neovisna i posebna grupa«.¹⁵

Istaknuto mjesto u razvoju HKP/HKS-a imala je Narodno-obrambena sekcija HKAD »Domagoj« (1913./14.), koju je vodio senior Kamilo Firinger (1893.–1984.). Prema mišljenju samih seniora u toj se sekciji održavala »najozbiljnija politička škola, koja je ikada postojala u Hrvatskoj sa zadaćom realnoga proučavanja hrvatskoga naroda i njegovih susjeda«.¹⁶

Četiri ratne godine u značajnoj su mjeri paralizirale rad HKP-a, no, vodećim se ljudima Pokreta činilo da će im nestanak Austro-Ugarske Monarhije i stvaranje zajedničke države južnoslavenskih naroda (Srba, Hrvata, Slovenaca i, eventualno, Bugara) otvoriti nove mogućnosti djelovanja.

Cijeli HKP doživio je težak udarac kada je 31. kolovoza 1914., državno odvjetništvo u Rijeci zabranilo dalje izlaženje *Riječkih Novina*. Novi katolički dnevnik, jednostavno nazvan *Novine*, pojavio se već 8. rujna 1914. u Zagrebu.¹⁷ U uredništvu *Novina* izmijenili su se R. Eckert, P. Rogulja i vlč. dr. Janko Šimrak (1883.–1946.). Roguljin odstup s mjesta glavnog urednika *Novina* bio je povezan i s tvrdnjom uredništva dnevnika da ima »politički program«.¹⁸ Mnogi

djelatnosti i osigurati trajanje, našla svoje rješenje u osnutku Seniorata, koji »bi imao skrb daljnjeg tijeka rada i razvoja HKP« (vidi: B. Perović, *Hrvatski katolički pokret*, 54–55.).

11 Dr. Petar Rogulja, *Hrvatska Obrana*, 19/1920., br. 43, 1.

12 R. Petrić /P. Rogulja/, »Naša bilanca«, *Novine*, 5/1918., br. 251, 1.

13 Detaljnije o genezi priklanja dijela organiziranih hrvatskih katolika ideologiji jugoslavenstva vidi kod: J. Krišto, *Prešućena povijest*, 288–289; 310–312.

14 R. Petrić, »Naša bilanca«, *Novine*, 5/1918., br. 251, 1.

15 J. Krišto, *Prešućena povijest*, 311.

16 P. Grgec, *Dr. R. Eckert*, 237.

17 J. Krišto, *Prešućena povijest*, 333.

18 U kontekstu tvrdnje da se ima vlastiti »politički program« zanimljivo je navesti podatak da su se uoči izbijanja rata, u pojedinim krugovima HKS-a, pravili planovi za nastup njihovih najvidenijih članova na nekim budućim političkim izborima (vidi: P. Grgec, *Dr. R. Eckert*, 251.).

su seniori bili zatečeni ovom izjavom, tvrdeći da oni nisu upoznati s tim programom. Vič. Ivan Butković (1876.–1954.), jedan od onih koji su od samoga početka djelovali u HKP–u, našao se ponukanim da se suprotstavi uredništvu *Novina* i ogradi od toga navodnog »političkog programa«.¹⁹

U ratnim godinama sukob mišljenja unutar seniorskih redova toliko se zaoštrio da su sami seniori tvrdili da im je »prijetio raskol ili čak potpuno uništenje«.²⁰ Naime, Roguljin članak »Pred zoru« bio je detonator žestokih rasprava i sučeljavanja mišljenja o koncepciji HKP–a i njegova daljeg usmjerenja. Iako je bio neprijeporni autor članka, P. Rogulja nije polagao pravo na to da su ideje iznesene u njemu posvema njegove vlastite. Tvrдио je da je on samo sistematizirao misli i ideje koje su već otprije postojale u HKP/HKS–u.²¹ Značenje je toga članka bilo u prvom redu u tome što je on predstavljao svjesno ideologiziranje HKP–a, a to će imati dalekosežne posljedice ne samo za njegov razvoj, nego i za ulogu katolicizma u političkom životu Hrvata.²²

Raščlanivši HKP, P. Rogulja je ustvrdio da u njemu postoje tri generacije. Najveću je pozornost posvetio trećoj generaciji kojoj je i sâm pripadao, zajedno sa svojim istomišljenicima. »Duh« toj trećoj generaciji HKP–a dala je Narodno–obrambena sekcija *Domagoja*.²³

Glavne ideje, koje su utrle smjer rada treće generacije, bile su prema Rogulji ove: »Pomirljivo shvaćanje kulturnog i političkog odnošaja prema Srbima, koje se završavalo u tom, da je prevladavalo mišljenje o narodnom jedinstvu Hrvata, Srba i Slovenaca, u koje bi pristupili i Bugari, u kulturnim i prosvjetnim pitanjima bili su svi članovi te generacije za najintenzivniji pozitivni rad u narodu izbjegavajući po mogućnosti sukobe s liberalnim skupinama, /.../ dok ne bude pripravljen za to teren i dođe potreba; glede religioznih problema prihvatiti se ta treća generacija svim oduševljenjem unije i ćirilo–metodijske misli,²⁴ dovodeći sve te ideje i kulturne i ekonomske i političke u svezu i izgrađujući potpun sistem.«²⁵

Treba pripomenuti da P. Rogulja nije bio tvorac ideje o »potpunom sistemu«, već da ju je baštiniо od svećenika Vilima Ivaneka (1874.–1926.), koji je držao da se »narodni život« očituje u: religioznoj organizaciji, prosvjetnim udruženjima, socijalno–ekonomskim i karitativnim udruženjima i političkoj stranci.²⁶

19 »/.../ Politiku *Novina* /pojedinci/ smatraju našom općom politikom. A to ne stoji! /.../ Politika dakle *Novina* za sad je samo politika njegovih urednika i onih, koji uz nju pristaju, te će postati opća samo, ako je na kojem općenitom sastanku prihvatimo. Dotle pak mi kao seniori naše vlastite politike nemamo« (I. Butković, »Naš katolički pokret i politika«, *Hrvatska Straža*, /dalje: *HŠI*, 14/1916., sv. 4, 281.).

20 P. Grgec, »Noviji katolički pokret među Hrvatima«, *Luč*, 17/1921., br. 2, 46.

21 P. Rogulja, *Pred zoru (prilog ideologiji katol. pokreta u Hrvatskoj)*, Zagreb 1916., 3.

22 J. Krišto, *Prešućena povijest*, 341.

23 P. Rogulja, *Pred zoru*, 11.

24 Ovdje je riječ o specifičnom hrvatskom obliku ekumenizma (vidi: J. Krišto, *Prešućena povijest*, 92–93.).

25 P. Rogulja, *Pred zoru*, 12.

Kao glavni promicatelj ovih ideja treće generacije HKP-a pojavljuje se Seniorat. Dakako, ne svi njegovi članovi, nego samo ona skupina koju je predvodio P. Rogulja.

Rogulja je sve članove HKP-a podijelio u dvije skupine – u »nacijonalce« i »integralce«. ²⁷ Uz »nacijonalce« su, navodno, pristajali: članovi »Domagoja« i svih akademskih društava i bogoslovskih zborova, osim sarajevskoga zbora svjetovnih bogoslova, svi ferijalni klubovi i društva, svi seniorati osim slavonskoga, velik broj svećenika, osobito franjevac, te napose sav mladi kler. Glasila su im bila: *Luč*, *Hrvatska Prosvjeta* i *Novine*, a s njima su simpatizirali i oni listovi koji su se nalazili u rukama franjevaca, kao i zagrebački *Katolički list*. ²⁸ Skupina »integralaca« imala je uz sebe: slavonski seniorat, isusovce, sarajevski zbor svjetovnih bogoslova, te katoličke djelatnike okupljene oko listova *Dan*, *Vrhbosna* i *Hrvatski dnevnik*. ²⁹

Biskupa Mahnića, *Hrvatsku stražu* i *Svećeničku zajednicu* P. Rogulja je proglasio neutralnim čimbenicima. ³⁰ Proglasivši Mahnića »neutralnim čimbenikom«, P. Rogulja se suzdržao od otvorenog rušenja biskupova autoriteta u HKP-u. On je dobro znao da su nazori koje je izložio i zagovarao bili u određenoj mjeri suprotni shvaćanju biskupa Mahnića. Naime, sasvim je sigurno da biskup Mahnić ne bi nikada prihvatio »popustljivost« s protivnicima Katoličke crkve, tj. s liberalcima u pitanjima načela. Prihvaćajući »sistem Koeln« katolički su »nacijonalci«, s P. Roguljom na čelu, pokazali da su voljni prijeći preko katolicizma svojih organizacija zbog nepouzdana ljubavi prema sumnjivom narodnom jedinstvu Srba, Hrvata i Slovenaca. ³¹

U konkretnom političkom djelovanju »integralistička« skupina se priklanjala »frankovačkom« pravaštvu. ³² Za razliku od njih, »nacijonalci« se nisu

26 P. Grgec, »Portreti iz naše prošlosti: Uzori sadašnjosti i budućnosti. Dr. Petar Rogulja«, *Luč*, 24/1928.–1929., br. 3, 81.

27 Ove su se dvije grupe, prema Roguljinom shvaćanju, razlikovale u sljedećim točkama: »Nacijonalci: U vjerskim pitanjima traže promjenu odnošaja između Crkve i države, autonomiju katoličke Crkve i nezavisnost od države; reformu imućstvenih prilika klera i napuštanje feudalnih ostataka. U prosvjetnim su pitanjima: konfesionalno školstvo kao dio crkvene autonomije. Ideal im je katolička narodna književnost, ali pri beletrističkoj se kritici zadovoljavaju i tim, da ne vrijeđa djelo katoličkih moralnih načela. U ekonomskim pitanjima prihvataju sistem »ŽKoeln« /tj. prihvaćanje međuvjerskog i međunacionalnog sustava/. U političkim su pitanjima nacijonalisti, tj. narodni im je interes u javnom radu glavnim mjerilom osim moralnih načela katolicizma. Integralci: U vjerskim su pitanjima za što tjesniju svezu Crkve i države. U prosvjetnim pitanjima hoće konfesionalno školstvo i pozitivnu katoličku književnost, te takva književna društva. U ekonomskim su pitanjima za sistem »ŽBerlin«, to jest traže katolička gospodarska udruženja. U političkim su pitanjima legitimisti, tj. državni (onoga ko ima po zakonu vlast) interes je u njihovom javnom radu glavnim mjerilom« (P. Rogulja, *Pred zoru*, 13.).

28 *Isto*.

29 *Isto*.

30 *Isto*.

31 J. Krišto, *Prešućena povijest*, 343.

32 P. Rogulja, *Pred zoru*, 13.

opredijelili niti za jednu postojeću političku stranku u Hrvatskoj, ali su zato tvrdili da imaju svoj »politički program«. Rogulja je uložio sve svoje sposobnosti da se njegovi istomišljenici (»nacijonalci«) organiziraju na temelju »potpunog sistema« koji bi, kao svoje integralne dijelove, imao svako kulturno, gospodarsko i političko djelovanje.

S Roguljinim mišljenjem, pogotovo glede politizacije HKP–a, nije se slagao ni Ivan Merz (1896.–1928.). U svome privatnom pismu upućenom Niki Bilogriviću (1893.–1947.) 6. prosinca 1916., on, među ostalim, piše: »Onaj me Roguljin članak /tj. 'Žpred zoru'/ zaista začudio; znao sam već davno da ima diferencija i da su se neka politička pitanja uvukla u naš pokret, u kojem, po mom mnijenju, ne bi smjelo biti političkih pitanja(...) Mislim da se toga treba više čuvati nego svih naših vanjskih neprijatelja...«³³

Glavni predstavnici oporbe protiv Roguljina shvaćanja uloge treće generacije HKP–a bili su: vlč. Grgur Galović (1883./?–1923.), vlč. Matija Manjarić (1876.–1921.), Augustin Wolf, vlč. dr. Andrija Živković i o. Ante Alfirević (1875.–1945.), urednik *Hrvatske straže*. *Uključivši se u polemiku fra dr. Karlo Eterović (1874.–1935.) je izrazio bojazan da bi zbog nastalog spora u HKP–u moglo doći i do otpada od Katoličke crkve, navodeći pritom slučaj Sillona, koji je zabranio papa Pijo X. (1903.–1914.).*³⁴

Biskup Mahnić nije u ovom sporu mogao ostati po strani. On je osjetio da bi dalje produljivanje jaza između Roguljine skupine »nacijonalaca«, te đakovačko–sarajevskih i drugih »integralaca« moglo lako uzrokovati konačan rascjep u HKP–u. Da bi to spriječio, zahtijevao je da cijeli HKP bude pod neposrednim vodstvom katoličkog episkopata. Osim toga, on je krajem 1916. godine uputio đakovačkim seniorima pismo iz koga se jasno razabire da se on u tom času odlučno suprotstavljao Roguljinim idejama iznesenim u članku »Pred zoru«. ³⁵ Prema tvrdnji P. Grgeca, biskup Mahnić je kasnije opozvao svoj negativni sud o vođi katoličkih »nacijonalaca«. ³⁶

Kad je početkom srpnja 1917. godine odlučeno da HKS prihvati »Svibanjsku deklaraciju« Jugoslavenskog (Južnoslavenskog) kluba, donesenu u Carevinskom vijeću u Beču (30. svibnja 1917.), bilo je očito da je to bila posljedica Roguljina shvaćanja »narodnog jedinstva« Hrvata, Slovenaca i Srba. Prihvatanje jugoslavenske orijentacije od HKS–a i njegova pomirljivost prema liberalnim strujama u tadašnjem hrvatskom društvu (oblikovanje zajedničkog nastupa u »narodno–političkim pitanjima«), te pristajanje uz »ćirilo–metodsku ideju« (približavanje pravoslavnom pučanstvu, prvenstveno Srbima) stvorili su osnovicu za stvarni politički angažman. Dakako, u tom trenutku još nisu bili sazreli uvjeti za organiziranje vlastite političke stranke. Stoga je tada zauzeto

33 Nav. prema: Dragutin Kniewald, *Sluga Božji dr. Ivan Merz*, Zagreb 1988., 82.

34 Vidi: K. Eterović, »Pisma katoličkoj hrvatskoj omladini«, *HS*, 15/1917., 129–141.

35 Tekst pisma vidi u: Augustin /Ivo/ Guberina, *Preuzvišeni gospodine!*, Zagreb 1933., 5.

36 P. Grgec, *Portreti iz prošlosti*, 90.

čvrsto stajalište da se politika Seniorata ne smije poistovjetiti niti s jednom postojećom političkom strankom u Hrvatskoj. Na taj se način željelo spriječiti nepotrebno rasipanje vlastitih snaga, te ujedno pričekati povoljan trenutak za samostalan stranački nastup.

Pošto je u listopadu 1918. godine Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, kao novo vrhovno političko tijelo u južnoslavenskim zemljama nestajuće Austro-Ugarske Monarhije, u njega je ušlo nekoliko seniora – vlč. J. Šimrak, P. Rogulja, vlč. Ferdo Rožić (1877.–1949.) i don Stanko Banić (1886.–1932.). Osim njih, u rad Narodnog vijeća uključili su se i mnogi drugi pripadnici HKP-a. U tim se odsudnim trenucima i I. Merz stavio na raspolaganje banjalučkom Narodnom vijeću koje ga je poslalo u rudnik Maslovare radi smirivanja tamošnje uzavrele situacije.³⁷

Nestankom Austro-Ugarske i stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, »jugoslavenska ideologija« i politička taktika Roguljine skupine unutar HKS-a doživjeli su svoj puni trijumf. Krug đakovačkih i sarajevskih seniora, koji su se suprotstavljali Roguljinim zamislima o organizacijskom ustrojstvu i političkom djelovanju HKP/HKS-a, bio je prisiljen, barem privremeno, odustati od svojih stajališta. Dapače, dotadašnji žestoki osporavatelji počeli su »živo surađivati« i zauzimati »prva mjesta« u »političkoj grani« HKP-a, tj. uskoro osnovanoj Hrvatskoj pučkoj stranci (HPS).³⁸

Opći optimizam koji je zahvatio članove HKP-a sa Senioratom na čelu, glede velike i perspektivne budućnosti katolicizma u novonastaloj državi, treba promatrati u svjetlu iluzije da će »Hrvati voditi novu državu, odnosno da će doći do prevage katoličkoga elementa«. ³⁹ S takvim je varljivim perspektivama HKS odlučno i užurbano krenuo u osnivanje svoje političke stranke, koja će se na političkoj pozornici pojaviti u prvim mjesecima postojanja Kraljevine SHS.

Nastankom jugoslavenske države, stvoreni su povoljni uvjeti za konačnu prevagu Roguljine skupine u HKS-u, a time i u cijelom HKP-u. Takav razvoj događaja osjećao se već nekoliko posljednjih mjeseci postojanja Austro-Ugarske Monarhije. P. Rogulja i njegovi istomišljenici bili su svjesni da je došlo njihovo vrijeme i da dalji razvoj HKP-a ovisi o stupnju njihove vlastite organiziranosti, odnosno mogućnosti da u praksi provedu svoje zamisli. Jedan od prvih koraka koji je na tom putu trebalo napraviti bila je reorganizacija HKS-a, tj. učiniti tu ekskluzivnu organizaciju katoličke laičke inteligencije i dijela katoličkog svećenstva sposobnom za život u novim državno-pravnim i političkim okolnostima.

Reorganizacija HKS-a, nužna za provođenje njegove čvrsto centralizirane strukture, trebala se urediti na temelju »okružnih seniorskih zborova«. No, rad oko ustrojavanja seniorskih zborova nije uvijek tekao onako kako se to priželjki-

37 D. Kniewald, *Sluga Božji*, 103.

38 A. Guberina, *Preuzvišeni gospodine!*, 4.

39 Ivan Mužić, *Hrvatska politika i jugoslavenska ideja*, Split 1969., 192.

valo. Već tada se, naime, pokazalo da sav katolički kler neće pristati uz Seniorat.⁴⁰

Ocijenivši da je rad oko centralizacije HKS-a priveden kraju, vodstvo Seniorata je odlučilo sazvati sastanak seniora iz »svih krajeva naše domovine«. ⁴¹ Sastanak je održan 6. i 7. svibnja 1919. godine. Na tom dvodnevnom sastanku, prvi je govorio aktualni predsjednik HKS-a dr. Velimir Deželić, sin (1888.–1976.). On je naglasio potrebu proširenja seniorske akcije na sva polja javnog života, nužnost što veće centralizacije među seniorima, te »međusobnu intimnost senijora i čuvanje tajne o senijoratu i senijorskim akcijama«. ⁴² Podržavši V. Deželića, svećenik Krešimir Pečnjak predložio je »zakletvu, po kojoj bi se imali svi senijori zavjeriti, da ne će iznositi ništa u javnost«. ⁴³ Tekst seniorske prisege doslovno glasi: »Zaklinjem se trojedinim Bogom, da ću kao tajnu čuvati sve, što se tiče seniorata, seniorski vjesnik i njegov sadržaj. Obvezujem se na bezuvjetnu disciplinu cjelokupne organizacije i na vršenje dužnosti, što mi ih ona propisuje, te izjavljujem, da se smatram potpuno odgovornim senioratu za sav svoj privatni i javni život i rad.« ⁴⁴ Prisutni seniori jednoglasno su prihvatili zavjernicu.

Sljedećeg dana, 7. svibnja, održan je politički sastanak Seniorata, kome je prisustvovao i zagrebački nadbiskup dr. Antun Bauer (1856.–1937.). Glavni zaključak sastanka bila je odluka o osnutku političke stranke. ⁴⁵

Na kraju sastanka su prihvaćeni zaključci u 12 točaka. U 11. točki se izrijekom kaže da »nijedan senijor ne može biti član druge stranke do li pučke stranke«. ⁴⁶

Na ovom je sastanku za Seniorat bilo od odsudnog značenja prihvaćanje Statuta/Pravila HKS-a. ⁴⁷ Tim je činom definitivno provedena reorganizacija Seniorata i njegovo postavljanje na nove temelje. Prema novoprihvaćenom Statutu/Pravilima: »'Hrvatski katolički senijorat' jest jedna jedinstvena kulturna organizacija senijora, kojoj je svrha, da u radu za rekrustijanizaciju domovine ujedini sve senijore. Ova organizacija kao vrhovni forum organizovane katoličke akcije /tj. HKP-a/ u domovini štvara ideologiju pokreta, te daje smjer svemu kulturno–socijalnom pa i političkom radu svojih članova. U svim pitanjima vjere i ćudoređa radi sporazumno i po uputama jugoslavenskog katoličkog episkopata i ako treba Svete stolice.« ⁴⁸

40 »Neka ide /svećenstvo/ svojom stazom naprijed; mi ćemo da pobijedimo i pored njih, a njih će stići njihov udes. Oni će tražiti već u svoje vrijeme katolički laikat« (Đuro Kuntarić, »Organizacija okružnih zborova«, *Senijorski vjesnik*, /dalje: *SVI*, 3/1919., br. 1, 7.).

41 »Sastanak svih senijora«, *SV*, 3/1919., br. 1, 8–9.

42 »Svibanjski sastanak svih senijora«, *SV*, 3/1919., br. 2, 27.

43 *Isto*.

44 Nav. prema: Dragutin Kamber, »Jedinstveni domagojski pokret u svijetlu dokumenata«, *Katolički tjednik*, /dalje: *KTI*, 4/1928., br. 40a, 2.

45 »Svibanjski sastanak svih senijora«, *SV*, 3/1919., br. 2, 27.

46 *Isto*, 28.

47 Vidi: »Statut ŽHrvatskog katoličkog senijorata'«, *SV*, 3/1919., br. 2, 19–22.

48 *Isto*, 19.

Time su seniori definitivno odredili svoj odnos i prema katoličkoj crkvenoj hijerarhiji (uključujući i Svetu Stolicu) i prema Katoličkom pokretu u cjelini. Obrazlažući članstvu Seniorata razloge zbog kojih je »Statutom/Pravilima« HKS–a sankcioniran »centralistički princip«, Roguljin je krug seniora tvrdio da je to učinjeno zbog »jedinstvenosti katoličke akcije /pokreta/«. ⁴⁹

Dne 18. srpnja 1919. seniori su uputili memorandum, datiran 14. srpnja, biskupskoj konferenciji u Zagrebu. U memorandumu, koji je sastavio P. Rogulja, a prema želji biskupa–seniora Dionizija Njaradija (1874.–1940.), obrađena su: »crkveno–politička, kulturno–politička, socijalno–ekonomska i politička pitanja«. ⁵⁰ Seniori su držali nužnim da objasne biskupima razloge zbog kojih su se odlučili na osnutak vlastite političke stranke. Prema njihovom je mišljenju HKP, predvođen HKS–om, imao legitimno pravo da svoje »kulturne, socijalno–ekonomske i političke nazore« pokuša oživotvoriti djelujući u državnom parlamentu. ⁵¹ Stranka, onako kako su je seniori Roguljine orijentacije željeli utemeljiti, nije smjela biti niti »plemenska« niti »konfesionalna«. Razlog zbog kojega je odbacivan »plemenski«, zapravo nacionalni kriterij osnivanja stranke, seniori su objašnjavali tvrdnjom da »čim bi se katolički elemenat ove države, koji je eminentno hrvatski, koncentrirao u jednoj plemenskoj i hrvatskoj stranci, pravom bi mogli protivnici baciti odij na katolicizam, da on širi separatističke tendencije i da je neprijatelj narodnomu ujedinjenju«. ⁵² »Plemenski kriterij« odbacivan je zbog »svrhunaravskog razloga«. Naime, budući da je za HKS »prva zadaća« bila »ujedinjenje crkava«, što je bio »providencijalni *raison d'être* države S.H.S.«, sve što je tome smetalo trebalo je ukloniti s puta, a najviše je smetala – »separatistička plemenska politika«. ⁵³ Iako je HKS naglašavao da se HPS temelji na »pozitivnom vjerskom staništvu« i da svaki njegov član mora voditi »katoličku politiku«, to za njih, ipak, nije značilo da se za stranku smije reći da je »konfesionalna«. ⁵⁴ Vodstvo Seniorata se zauzimalo za interkonfesionalni pristup. ⁵⁵ Držeći da su njihova načela o stranačko–političkom djelovanju čvrsto utemeljena u kršćanskom svjetonazoru, HKS je ustvrdio da katolički episkopat Kraljevine SHS »treba prihvatiti/ti/ i odobri/ti/ ideologiju Seniorata u politici«. ⁵⁶ Ovaj su memorandum

49 »Organizacija Hrvatskih katoličkih seniorata«, *SV*, 3/1919., br. 2, 18.

50 *Non quis, sed quid, /A. Guberina/, Sukob dviju ideja (Domagojizma i Kat. Akcije) u hrvatskom katolicizmu*, Zagreb, s.a., 34–35.

51 Nav. prema: A. Guberina, *Preuzvišeni gospodine!*, 49.

52 *Isto*, 50.

53 *Isto*, 50–51.

54 *Isto*, 51.

55 Problem interkonfesionalizma u HKP–u dotaknuo je P. Rogulja u članku »Pred zoru«. Radilo se zapravo o pristajanju uz jedan od dva sistema, tj. uz »sistem Koeln« ili uz »sistem Berlin«. »Sistem Koeln«, odnosno načelo interkonfesionalizma, bio je samo, i to do određene mjere, toleriran od strane vrhovnog učiteljstva Katoličke crkve (vidi: Dragan Čelik, »Dva sistema«, *HS*, 15/1917., sv. 1, 68–70; *Isti*, »Interkonfesionalizam i katoličke radničke stručne organizacije«, *Vrhbosna*, 31/1917., br. 15–16, 180–181.).

56 Nav. prema: A. Guberina, *Preuzvišeni gospodine!*, 53.

seniori završili zamolbom da »biskupi potpomognu /Hrvatsku/ Pučku Stranku, davši u tom smislu upute kleru neslužbeno«. ⁵⁷ Znajući da brojni katolički svećenici u Hrvatskoj, te Bosni i Hercegovini ne samo da nisu pristaše HKS–a i njegovih poduhvata, nego da su mnogi od njih, dapače, pristaše raznih političkih stranaka, seniori su izrazili nadu da će »sabiranje klera u jednu stranku znači/ti/ silni napredak katoličke stvari i jačanje moći Crkve«. ⁵⁸ Seniorski je memorandum navodno dobio »Odgovor« episkopata (17. srpnja 1919.). U 9. točki tog »Odgovora« piše: »Episkopat od srca želi, da se katolici, kako svećenici, tako vjernici nadju u /Hrvatskoj/ Pučkoj Stranci. U isto vrijeme preporučuje, da se nastoji zgodnim postupkom sve one elemente laikata i svećeništva, koji dobro žele crkvi i vjeri predobiti za katolički pokret, a tim i za /Hrvatsku/ Pučku Stranku, ili za –/Hrvatsku/ Pučku Stranku, a onda postepenim uzgojem za katolički pokret.« ⁵⁹

Protivnici HKS–a i HPS–a poslije su tvrdili da je ovaj »Odgovor« (objavljen u »Seniorskom vjesniku«, 3/1919., br. 4, 56–57.) neautentičan. ⁶⁰ Kada je već došlo do polemike i osporavanja autentičnosti »Odgovora« episkopata, Senioratu nije ostalo ništa drugo nego da tvrdi suprotno. ⁶¹ No bez obzira na to je li ovaj »Odgovor« bio svojevrсни falsifikat ili ne, on je odigrao svoju ulogu u naporima HKS–a da organizira svoju stranku. S »Odgovorom« se, naime, uvijek moglo »pomoći« neodlučnima da se politički orijentiraju prema HPS–u. U tom je kontekstu zanimljiva izjava splitskog biskupa dr. Jurja Carića (1867.–1921.): »Katolički episkopat je bio i bit će nezavisan od svake političke stranke i pušta potpun/u/ slobodu svim strankama u stvarima, koje su isključivo političke (...) Episkopat nije preuzeo odgovornost za djelovanje te stranke /tj. HPS–a/, koju odgovornost nose isključivo njezini vođe i pripadnici.« ⁶²

Kao i u slučaju svih ostalih organizacija u kojima su imali utjecaj, seniori su bili osnovna pokretačka snaga i u HPS–u. Međutim, oni nikada nisu poistovjećivali HKS s HPS–om. Jer, HPS je bio samo jedna »grana« njihova javnog djelovanja u Kraljevini SHS.

U parlamenternom razdoblju postojanja Kraljevine SHS (od 1. prosinca 1918. do 6. siječnja 1929.) HPS je polučio mršave rezultate. Za Privremeno narodno predstavništvo (od 1. ožujka do 28. listopada 1920.) nisu bili raspisani izbori. Članovi toga zakonodavnog tijela bili su u njega delegirani, a HPS je dobio tri predstavnika. Na izborima za Ustavotvornu skupštinu (28. studenoga 1920.) HPS je ostvario svoj najbolji izborni rezultat. Za stranku je glasovalo 46.599 glasača, što je značilo da je osvojeno 9 zastupničkih mandata. Na ožujkim izborima 1923. godine, HPS je doživio težak izborni poraz. Premda

57 *Isto*, 52.58 *Isto*, 53.59 *Isto*, 54.60 *Isto*, 55.61 *Odgovor Seniorata*, Zagreb 1933., 12.62 Nav. prema: »Riječ na mjestu«, *Narodna Politika*, *Idalje: NPI*, 2/1919., br. 191, 1.

je strankina kandidatska lista dobila 18.402 glasa, a to nije bilo dovoljno za osvajanje niti jednoga zastupničkog mandata. Neuspjeh na ovim izborima bio je znak za uzbunu vodstvu HKS–a, te je ono već 26. travnja 1923. održalo svoju glavnu izvanrednu sjednicu, na kojoj se »raspravlja/lo/ o vrlo važnim stvarima čitavoga našega Pokreta«. ⁶³ Naime, poraz »političke grane«, tj. HPS–a shvaćen je kao kriza cijelog HKP–a i, naravno, njegove elite – Seniorata. Jačanje unutarnje discipline seniorske organizacije trebalo je dovesti do vraćanja izgubljenih pozicija njegove stranke, a time i do osnaženja ukupnoga Katoličkog pokreta u Hrvatskoj. Na veljačkim izborima 1925. godine, HPS je osvojio svega 12.482 glasova i nijedan zastupnički mandat. Rujanski parlamentarni izbori, održani 1927. godine, bili su relativno uspješni za HPS. Za stranku je uloženo do 35.000 glasačkih kuglica, odnosno osvojila je jedan zastupnički mandat, te tako ponovno postala parlamentarna.

Pobjeda Roguljina kruga seniora u pitanju orijentacije HKP nije bila duga vijeka. Iako je veći dio seniora koji su se opirali Roguljinu shvaćanju HKP–a i njegove uloge u hrvatskom javnom životu morao odustati od svojih stajališta, to još nije značilo da uskoro neće doći do novih razmirica. Iako je položaj Katoličke crkve i njezinih institucija, te hrvatskog naroda kao dominantno katoličkog postajao u novoosnovanoj državi svakim danom sve teži, odlučujući povod za ponovno razbuktavanje unutarkatoličkih sporenja došao je, ipak, od izvanjskog čimbenika – pape Pija XI. (1922.–1939.) i njegove KA. Dne 23. prosinca 1922., on je svojom enciklikom »Ubi arcano Dei« proglasio i definirao KA. Prema Papinoj definiciji KA se sastojala od »sudjelovanja laika u hijerarhijskom apostolatu«, pa su prema tomu sva odgojna i prosvjetna udruženja dotadašnjih katoličkih pokreta prešla u nadležnost crkvene hijerarhije, koja je tako preuzela nad njima vodstvo i odgovornost. ⁶⁴ KA kao pokret organiziran »odozgo« – za razliku od katoličkih pokreta koji su bili organizirani »odozdo« – bio je isključivo pokret katoličkih laika. Naime, pripadnici katoličkog klera nisu mogli biti članovi u organizacijama KA. To je bila jedna od bitnih razlika u odnosu prema dotadašnjoj praksi među organiziranim katolicima. Djelujući samo na temelju uputa episkopata, KA je imala »izrazito vjersko–moralnu svrhu«, što je značilo da nije obuhvaćala organizacije namijenjene djelovanju sa svjetovnim ciljevima, dakle gospodarske zadruge, sindikate, političke stranke i slično. ⁶⁵

Prva organizacija koja je ustrojena na načelima zacrtanim u enciklici »Ubi arcano Dei« bio je Hrvatski orlovski savez. Spiritus movens toga novog smjera u organiziranju i djelovanju hrvatskih katolika bio je dr. I. Merz, koji je nakon završenog studija književnosti u Parizu došao u ljetu 1922. godine u Zagreb.

63 A. Guberina, »Da li u Katoličku akciju ili Domagojski pokret?«, *KT*, 4/1928., br. 36, 3.

64 B. Perović, *Hrvatski katolički pokret*, 94.

65 Franjo Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7–20. st.)*, Zagreb 1991., 352.

Budući da je Merz za bečkih studentskih dana bio član tamošnjega katoličkog društva »Hrvatska«, bio je logičan korak da sada, nakon završenih studija, postane član HKS–a. Iako je bio smatran pravim članom Seniorata, Ivan Merz nije zbog »načelnih razloga« položio propisanu seniorsku prisegu.⁶⁶ Član Seniorata ostao je do polovice 1926. godine kada je isključen, kako to navodi u pismu upućenom nadbiskupu Baueru, radi toga »što se nije složio s mišljenjem da u Katoličkoj akciji imade cijeli kompleks stvari koje ne spadaju pod kompetenciju biskupa, već pod kompetenciju katoličkog pokreta, odnosno većine Seniorata: tako npr. biskupi neće opredjeljivati nacionalnu (u praksi: stranačko–političku ideologiju Katoličke akcije, već se organizacije Katoličke akcije trebaju, u svojoj nacionalnoj ideologiji ravnati prema smjernicama Seniorata.«⁶⁷

Za Merza je bilo neprijeporno da stranačka politika kojoj je cilj ostvarenje tzv. vremenitih ciljeva nije ulazila u djelokrug KA, te je stoga njezina bitna oznaka bila nadstranačnost i izvanstranačnost. Premda se, dakle, KA iz načelnih razloga nije mogla baviti stranačkom politikom, to nije značilo ustezanje od bavljenja svakom politikom. Naime, KA je bila dužna poučavati svoje članove kako da se savjesno, u skladu s katoličkim načelima, posluže politikom. Naravno, izvan organizacija KA.

U praksi bi to značilo da KA ne bi mogla biti indiferentna prema onim političkim strankama koje su svoj program temeljile na kršćansko–katoličkim načelima. Upravo su zbog toga, seniori Roguljine orijentacije držali da će ona odgajati svoje članove tako da podupiru samo njihovu stranku. Pojedini seniori su tvrdili da su katolici dužni glasovati za njihovu stranku.⁶⁸ Dapače, u tome se pokatkad išlo tako daleko da se u žaru polemike izjavljivalo da je katolik u »ime savjesti nužan« biti pristaša HPS–a.⁶⁹ To se stajalište oslanjalo ponajprije na činjenicu da je u Hrvatskoj, te Bosni i Hercegovini postojala samo jedna stranka čiji se program temeljio na kršćansko–katoličkim načelima, odnosno HPS. Dakako, mogućnost postojanja više hrvatskih stranaka s istim kršćansko–katoličkim programom, ali s različitim političkim programima, nije bilo isključeno.⁷⁰

Odvajanje KA od stranačke politike, odnosno njezina departizacija, nije bila dočekan s odobravanjem od seniorskog vodstva u Zagrebu. Vlč. J. Šimrak je tvrdio da »izvanstrančarstvo nema smisla.«⁷¹ Drugim riječima, vodstvo Seniorata nije smatralo nužnim prihvatiti napatke crkvene hijerarhije. Nastojanje da

66 D. Kniewald, *Sluga Božji*, 196.

67 *Isto*, 212.

68 Marije Orelovsky /fra Krsto Kržanić/, »Zadaća hrvatskog orlovstva«, *Nova revija*, br. 6, 1927., br. 1, 37.

69 »Kriva načela HPS«, *NP*, 10/1927., br. 77, 2.

70 *Isto*.

71 Nav. prema: »Uzroci trzavicama u katoličkim redovima i polemika Msgr. Dra. Janka Šimraka«, *Vrhbosna*, 41/1927., br. 9, 46.

sve ostane »po starom«, odnosno da se ništa ne mijenja na Roguljinoj koncepciji »jedinstvenoga katoličkog pokreta«, nije nikako značilo da će se Seniorat otvoreno suprotstaviti episkopatu. To je uostalom bilo i nepotrebno, jer je on preko svojih članova, koji su zauzimali vodeća mjesta u organizacijama KA, mogao ionako provoditi svoje zamisli. Protivnici Seniorata nazivali su to – »seniorska penetracija«. ⁷² Oblik KA, određen od episkopata, HKS je otklanjao tvrdeći da je on prikladan za Italiju, ali ne i za hrvatske katolike. ⁷³ Jer kad bi se, ustvrdio je vlč. J. Šimrak, »doslovno primijenil/o/ talijanske organizacijske oblike na naše prilike, staro bi uništili, a nova ne bi ništa stvorili«. ⁷⁴

Neki su članova Seniorata poslije Merčeve smrti željeli stvoriti dojam da je on pristajao uz teoriju po kojoj je svaki katolik »u savjesti dužan glasat« za HPS. ⁷⁵ Zbog toga je vlč. Čedomil Čekada (1896.–1981.) objelodanio pismo što mu ga je, kao autoru članka »Nutarnji razlozi za nepolitičnost i izvanstranačnost Katoličke akcije« (Vrhbosna, 41/1927., br. 10–12.), poslao dr. Merz. U pismu se Merz posvema složio s izvodima vlč. Č. Čekade, te mu je obećao da će mu poslati teze koje je izlučio iz njegova članka i dalje ih razradio. On je držao da bi bilo poželjno da se vlč. Čekada posluži njegovim tezama ukoliko se odluči na objavljivanje svoga članka kao posebne knjižice. Glede HPS–a posebno je zanimljiva XVI. teza: »Zlo se radilo kad se u savjesti obvezivalo sve katolike da rade i da uvijek glasaju za HPS i kad se proglašavalo nekatolicima one katolike koji su bili u drugim strankama koje Crkva nije osudila«. ⁷⁶ Ovdje valja istaknuti da Katolička crkva u Hrvata, također, nije nikada osudila ni HPS.

Spor oko politiziranoga HKP–a, odnosno o ulozi i mjestu HPS u političkom i vjerskom životu Kraljevine SHS, nije nikada riješen među organiziranim hrvatskim katolicima. Departizaciju HKP–a stvarno je proveo nehrvatski i nekatolički čimbenik – kralj Aleksandar I. Karađorđević (1888.–1934.). On je, ukinuvši Vidovdanski ustav (1929.) i uvevši svoju osobnu diktaturu, zabranio rad svih političkih stranaka, pa tako i HPS–a.

Literatura

- Bozanić, Antun, *Biskup Mahnić pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb–Krk 1991.
 Butković, I., »Naš katolički pokret i politika«, *Hrvatska Straža*, 14/1916., sv. 4, 281.
 Buturac, Josip, »Hrvatski katolički pokret«, *Marulić*, 18/1985., br. 5, 553.
 Čelik, Dragan, »Dva sistema«, *Hrvatska Straža*, 15/1917., sv. 1, 68–70.
 Čelik, Dragan, »Interkonfesionalizam i katoličke radničke stručne organizacije«, *Vrhbosna*, 31/1917., br. 15–16, 180–181.

72 Vidi: A. Guberina, *Preuzvišeni gospodine!*, 67–72.

73 Nav. prema: *Non quis, sed quid, Sukob dviju ideja*, 67.

74 Nav. prema: A. Guberina, *Pruzvišeni gospodine!*, 94.

75 D. Kniewald, *Sluga Božji*, 207.

76 Nav. prema: *Isto*, 208.

- Eterović, K., »Pisma katoličkoj hrvatskoj omladini«, *Hrvatska Straža*, 15/1917., 129–141.
- Grgec, Petar, *Dr. Rudolf Eckert*, Rijeka 1995.
- Grgec, Petar, »Noviji katolički pokret među Hrvatima«, *Luč*, 17/1921., br. 2, 46.
- Guberina, A., »Da li u Katoličku Akciju ili Domagojski pokret?«, *Katolički tjednik*, 4/1928., br. 36, 3.
- Guberina, Augustin *Ivol*, *Preuzvišeni gospodine!*, Zagreb 1933.
- Guberina, A., *Sukob dviju ideja. (Domagojizma i Katoličke akcije) u hrvatskom katolicizmu*, Zagreb, s.a.
- Kamber, Dragutin, »Jedinstveni domagojski pokret u svijetlu dokumenata«, *Katolički tjednik*, 4/1928., br. 40a, 2.
- Kniewald, Dragutin, *Sluga Božji dr. Ivan Merz*, Zagreb 1988.
- Krišto, Jure, *Prešućena povijest. Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850.–1918.*, Zagreb 1994.
- Kuntarić, Đuro, »Organizacija okružnih zborova«, *Seniorski vjesnik*, 3/1919., br. 1, 7.
- Mužić, Ivan, *Hrvatska politika i jugoslavenska ideja*, Split 1969.
- Orelovsky, Marije /fra Krsto Kržanić/, »Zadaća hrvatskog orlovstva«, *Nova revija*, 6/1927., br. 1, 37.
- Petrić, R. /P. Rogulja/, »Naša bilanca«, *Novine*, 5/1918., br. 251, 1.
- Perović, Bonifacije, *Hrvatski katolički pokret. Moje uspomene*, Roma 1976.
- Rogulja, Petar, *Hrvatska Obrana*, 19/1920., br. 43, 1.
- Rogulja, Petar, *Pred zorom. (Prilog ideologiji katol. pokreta u Hrvatskoj)*, Zagreb 1916.
- Šanjek, Franjo, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7–20. st.)*, Zagreb 1991.
- Vitković, Stanislav, »Crkva i kultura u Hrvata na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće«, *Bogoslovska smotra*, 55/1985., br. 3–4, 449.
- ...»Kriva načela HPS«, *Narodna Politika*, 10/1927., br. 77, 2.
- ...»Organizacija Hrvatskih katoličkih senijorata«, *Seniorski vjesnik*, 3/1919., br. 2, 18.
- ...»Riječ na mjestu«, *Narodna Politika*, 2/1919., br. 191, 1.
- ...»Sastanak svih senijora«, *Seniorski vjesnik*, 3/1919., br. 1, 8–9.
- ...»Statut Hrvatskog katoličkog senijorata«, *Seniorski vjesnik*, 3/1919., br. 2, 19–22.
- ...»Svibanjski sastanak svih senijora«, *Seniorski vjesnik*, 3/1919., br. 2, 27.
- ...»Uzroci trzavicama u katoličkim redovima i polemika Msgr. Dra. Janka Šimraka«, *Vrhbosna*, 41/1927., br. 9, 46.

THE CROATIAN PUČKA (NATIONAL) PARTY AND DR. IVAN MERZ

Zlatko MATIJEVIĆ

Summary

On the basis of literature and available sources (the present day Catholic press), the author has shown the process of the politicisation of the »only Croatian Catholic movement« and the creation of its »political branch« the Croatian Pučka (National) Party. After the introduction of the non-political and non-party Catholic Action organisation, Ivan Merz became its main advocate and promoter among Catholic Croatians in the then Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes.

Ivan Merz – nadahnuća iz Francuske

Ivanka JARDIN

Sažetak

Ivan Merz je od 1920. do 1922. godine u Parizu studirao francusku književnost na Institut Catholique i na Sorboni. Osim studija posebno se angažirao u proučavanju katoličkoga života u Francuskoj. Uspostavio je brojne kontakte s francuskim književnicima i katoličkim intelektualcima što ga upotpunilo njegovu kulturnu i duhovnu formaciju. Svoja poznanstva u Francuskoj Merz je također koristio za promicanje istine o položaju hrvatskih katolika u tadašnjoj državi Kraljevini SHS. Vrativši se u Zagreb, nastavio je kontakte s Francuskom i postao most između francuske i hrvatske kulture.

Uvod

Kad se uzme u obzir bogata bibliografija književnih radova Ivana Merza, opsežna korespondencija, koju je razvio i održavao sa svojim prijateljima i suradnicima, a napose koristan njegov intimni dnevnik, danas možemo uz događaje koji su se odvijali u Ivanovom životu, slijediti i put k savršenstvu njegove duše. U tom procesu uzdizanja Božja Providnost Merza potiče i vodi uglavnom preko dva osjećaja. To su izrazito naglašena sklonost prema umjetnosti uopće, posebice književnosti i ljubav prema domovini Hrvatskoj.

Njegov dnevnik još iz đlačkih dana pokazuje da mladi Ivan već u to vrijeme vrlo jasno luči nacionalnu pripadnost po krvi od one po osjećaju. Premda nehrvatskog podrijetla (otac Nijemac a majka Židovka iz Mađarske), u duši mladog Merza vrlo se rano razvija osjećaj pripadnosti hrvatskom narodu, a vrijeme izbivanja izvan Hrvatske pomaže mu da tu svoju ljubav razvije i produbi. Mnogi napisi, napose njegovo potpuno posvećenje odgoju hrvatske mladeži, zadivljuju nas i pokazuju kako je Merz iskrenim zanosom ljubio hrvatski narod i svoju hrvatsku domovinu.

No, njegovo njemačko podrijetlo te bliski utjecaj njemačkog jezika i kulture (kako u roditeljskom domu i u sredini u kojoj se kretala obitelj Merz, tako i u rodnoj Banja Luci koja se nalazi u sastavu Habsburške Monarhije) navodi nas na zaključak da bi kod Ivana osjećaj vezanosti za njemački jezik i njezinu kulturu po svom intenzitetu trebao biti ili jednak ili pak neznatno slabiji od njegovoga hrvatskog rodoljublja.

Iznenaduje nas, međutim, činjenica da je mladog Merza još od gimnazijskih dana, tj. od njegovog prvog susreta s francuskim jezikom iznimno zanimala

francuska kultura, osobito njezina literatura. Iz Merzova prvog životopisa *Sluga Božji – dr. Ivan Merz* saznajemo da je kao gimnazijalac »osobito volio hrvatski, francuski i njemački jezik. Već onda«, piše autor te biografije, dr. Kniewald, »zapazila se velika Ivanova težnja da dobro nauči francuski jezik. U tu svrhu čita knjige, prevodi ih i uči riječi i pored onoga što je trebalo za školu.« Prema priopćenju Ivanovog profesora Petra Skoka »Ivan je već u 8. razredu gimnazije bio toliko vješt u francuskom jeziku da je mogao, kao najbolji đak, slobodno i korektno u improviziranom govoru pozdraviti na francuskom g. Blondela koji je kao profesor političkih nauka boravio u Banja Luci. Zadovoljan i ugodno iznenađen Ivanovim govorom Blondel, se vrlo pohvalno izrazio o darovitom učeniku. Taj kratki i slučajni susret sa francuskim profesorom nije zaboravljen. Ivan će za vrijeme svog studija u Parizu održavati kontakte s prof. Blondelom«.

Ivan Merz boravio je u Parizu nepune dvije godine (1920.–1922). Taj će boravak u gradu svjetlosti omogućiti da se, od rane mladosti, naglašeni afinitet prema francuskoj kulturi razvije, obogati i, napokon, okruni njezinom duhovnošću.

Poznato je da je mladi Merz u listopadu 1920. godine pošao na studij u Pariz s još dvojicom hrvatskih intelektualaca – Đurom Gračaninom i Josipom Scetincem. Studij im je omogućilo udruženje *Comite Catholique des Amitié Françaises a l'Etranger* (Katolički komitet francuskog prijateljstva prema strancima) koje im je, zalaganjem o. Vanina, dodijelilo stipendiju, među brojnim strancima katolicima, i trojici hrvatskih studenata ne sluteći pritom da svojim humanitarnim činom sudjeluje u oblikovanju jednog budućeg sveca.

Prvi susret hrvatskih studenata s francuskom prijestolnicom nije mogao proći bez posebnih doživljaja. Osobit dojam na mlade Hrvate ostavio je pariški metro. Ugodno iznenađenje za njih bila je ljubaznost Parižana. No, bilo je i neugodnih iskustava – mučno je bilo traženje stana. Napokon su se nastanili kod gospođe Michaut, u Ulici Mayet br. 1. Gospođa Michaut bila je dobra katolkinja koja je u svemu nastojala hrvatskim studentima u tuđini nadomjestiti majku. Posebice se to zamjećivalo za vrijeme božićnih i uskrasnih blagdana.

U svom daljem izlaganju posebno ćemo se osvrnuti najprije na Ivanov studij književnosti, potom ćemo dati sažetak njegova zanimanja za katoličke organizacije, zatim o Ivanovom angažiranju u promicanju svoje domovine te o njegovom duhovnom životu u Parizu i, na kraju, o njegovim vezama s Francuskom nakon dolaska u Zagreb.

1. Studij književnosti

Po dolasku u Pariz Ivan se upisao na Sorbonu gdje polazi predavanja iz povijesti francuskog jezika, francuske poezije nakon 17. stoljeća, o suvremenoj njemačkoj književnosti, te sluša predavanja o Marotu i Rablaisu. Uz to, upisao se i na *Katolički institut* gdje sluša predavanja iz francuske, grčke i latinske

književnosti. Ivanove bilježnice iz literature, koje je marljivo i precizno vodio te njegovo bogato znanje iz francuske književnosti, najbolje nam svjedoče kako je s mnogo mara učio i studirao. Predavanja na Sorboni i Katoličkom institutu, te samostalni rad kod kuće nisu ga potpuno zadovoljili. Želio je još bolje i neposrednije upoznati suvremnu francusku literaturu.

U svojim »Uspomenama« Gračanin se sjeća: »Ivan je neverovatno brzo prodro u najajče intelektualne krugove Pariza. On se brzo upoznao s čitavim nizom književnika i umnih radnika. Bio je naročiti štitenik msgr. Baudrillarta i msgr. Beaupina (osnivača i predsjednika spomenutog Komiteta), koji su mu otvorili mnoga vrata i omogućili poznanstvo s mnogim francuskim intelektualcima.

Poslije jednog razgovora u kojem je Ivan razvio svoje mišljenje o katoličkoj književnosti i katoličkoj internacionali urednik revije *Lettres*, Bernoville bio je toliko impresioniran Ivanovim poznavanjem problematike te mu je poklonio kartu za polazak predavanja književnosti koja priređuje ta revija. Ivanov dnevnik od 12. veljače 1921. pokazuje nam ne samo njegove dojmove poslije jednog takvog predavanja, nego nam otkriva i njegovo stajalište o umjetnosti uopće i posebice njegovu želju da u svojim prosudbama bude što objektivniji, ali i prema onim ideologijama s kojima se u biti ne slaže. O tome kaže: »Lijepa su predavanja što ih priređuje revija *Lettres*. Danas je govorio Storez (...) Skicirao je idealnu sliku srednjeg vijeka gdje je umjetnost bila znanost, a cijeli svemir remek–djelo Praumjetnika. Čovjek je u toj velikoj simfoniji samo riječ. Simboli i brojke igraju veliku ulogu. Srednji vijek iskitio je te simbole lijepom logikom. Životinje i biljke imaju u tom sustavu svoje značenje. Ne postoji *l'art pour l'art* jer su i priroda i umjetnost samo izraz jedne ideje, koja nije sama, bez ikakve veze s ostalim akrokosmosom. Komunisti na primjer (vidi *Journal du peuple* od 28. siječnja i 7. veljače 1921.) već ističu da umjetnost mora poprimiti socijalni karakter, da je liberalizam-u umjetnosti (izoliranost svakog pojedinog individua) ubitačan po umjetnost. Oni naravno traže diktaturu, ali po svom shvaćanju umjetnosti približuju se našem gledištu. Osuđuju, na pr. da se djelo stvara izolirano za muzej. Posljednji korak toga svhaćanja bila bi katedrala u kojoj surađuju sve umjetnosti. Katedrala je prema tome *abgégé du monde*.«

Ivanov drug D. Čepulić spominje se Ivana iz tog razdoblja i veli »(...) Čitao je i kupovao djela modernih kat. pisaca da je sebi stvorio krasnu biblioteku, zrcalo katoličke intelektualne Francuske.«

Časopis *Les Amitiés Catholiques Françaises* u svom članuku objavljenom neposredno poslije Ivanove smrti, između ostalog, ističe: »Ivanu je naša moderna književnost bila bliska kao i bilo kome od nas. Posebno divljenje izražavao je (Ivan) prema Paul Claudeu. Dokaz tomu je i njegova studija *Katolička liturgija u djelu Paul Claudela* koja predstavlja djelo usmjereno religijskim pitanjima, rađeno savjesno i sa vrlo profinjenim ukusom« (msgr. Beaupin, 15. lipnja 1928.).

Navedeni isječci jasno ilustriraju koliko je Ivan bio nadahnut francuskom literaturom. No, Ivanovo tako marljivo i svestrano studiranje književnosti nije rezultiralo samo njegovim kulturnim i intelektualnim obogaćivanjem. Obdaren izrazitim talentom pisca koji se javlja još u gimnaziji, Merz je, studirajući književnost, razvio i izgradio svoj pismeni izraz na razinu umjetnički vrijednog književnika.

Poslije ovog kratkog razmatranja ne možemo a da ne budemo zadivljeni tim nesvagašnjim studentom. Sve da za svog dvogodišnjeg boravka u Parizu Ivan nije ništa drugo radio, mogli bismo se diviti njegovom trudu, marljivosti i žeđi za usavršavanjem na tom području. Naše divljenje Ivanovoj ljubavi prema francuskoj književnosti i umjetnosti, te njegovoj radinosti postaje još veće pri spoznaji da je Ivan imao ozbiljnih poteškoća s očima – vid mu je slabio i znao je da bi umaranje očiju moglo izazvati potpunu sljepoću.

Studij književnosti pak u Parizu bio je samo dio polja rada i zanimanja mladoga Merza.

2. Katoličke organizacije u Francuskoj

Ivan je svoj boravak u Parizu iskoristio i za upoznavanje francuskog katoličkog pokreta. Krećući se u društvu francuske katoličke inteligencije i konvertita, Ivan izbliza upoznaje i francuske katoličke institucije, njihov rad, njihove vođe i njihovo članstvo. Tu on jača svoju katoličku svijest, tu upoznaje Katoličku crkvu, tu ideja papinstva dobiva u Ivanovoj duši konačni oblik. Njegov neslomivi entuzijazam za papu i studij katolicizma u svjetlu papinskih enciklika, poslanica i direktiva izgradili su se upravo u Parizu.

Ivanov drug Gračanin u spomenutim *Uspomenama* sjeća se i ovoga: »On je u kratko vrijeme proučio velik broj francuskih katoličkih organizacija (...) U jednom bi danu znao intervjuirati i deset ili više osoba.«

Prva organizacija s kojom je došao u dodir bilo je udruženje koje mu je i omogućilo studij. Njegov direktor msgr. Beaupin poslije Ivanove smrti (15. lipnja 1928.), u časopisu *Les Amities Catholiques Françaises*, piše: »Za vrijeme dvogodišnjeg boravka u Francuskoj Ivan Merz je bio na svim našim sastancima i pridružio se svim našim inicijativama. Nije mogao proći tjedan a da nas nije posjetio da popriča s nama. Bio je nezasitan u skupljanju informacija o svim katoličkim aktivnostima u Francuskoj, kako onih vjerskih, tako i onih intelektualnih ili društvenih.«

Na mladog Ivana je poseban dojam ostavio govor msgr. Baudrillarta prigodom proslave Organizacije francuske katoličke mladeži (*Association catholique de la Jeunesse Française*) o istočnoj i zapadnoj civilizaciji (4. studenog 1921.), a predavanje msgr. Baupina o patronazama (28. siječnja 1921.) otvorilo mu je široke vidike katoličke djelatnosti kao putokaz za buduću akciju hrvatskih katolika. Iz dnevnika saznajemo da su i predavanja kanonika Desgrangesa o

katoličkim školama kod Ivana pobudila veliko zanimanje. Ivanov dnevnik svjedoči o njegovoj nazočnosti na tzv. Socijalnom tjednu (*Semaine socioale*) u Toulouseu kroz koji je prolazio prigodom putovanja u Lurd u srpnju 1921. godine.

»Nastupaju vođe katoličke Francuske i Belgije«, piše Ivan, »do u pojedinosti ispituju se uzroci socijalne neravnopravnosti i stvara se direktiva za rad u narednoj godini. Otac Routten moli da se više pažnje posveti radnicima.« Nakon izlaganja oca Routtena, Ivan je zamolio Belgijance da nađu kakvo mjesto i za naše radnike u njihovim organizacijama, što mu je i obećano. Kratkotrajni boravak u Toulouseu Ivan je iskoristio i da upozna agronomsku školu koju su vodili isusovci, a u kojoj su se odgajali kršćanski radnici i inženjeri koji će provoditi rekristijanizaciju francuskog sela. Predavanja o socijalnoj orijentaciji radnika, o agrarnim pitanjima i o katoličkim organizacijama uopće Ivan je s iznimnim zanimanjem pratio uvijek kad god mu se za to pružila prigoda.

Ivan se već prije odlaska u Pariz zanimao također i za katoličku internacinalu. Sada, u Parizu, s posebnim zanimanjem pohađa predavanje i aktivno sudjeluje u raspravama o tim pitanjima. U dnevniku od 30. siječnja 1921. saznajemo kako je Ivan bio oduševljen idejom katoličkog jedinstva te kako ju je shvaćao i tumačio: »Bio sam na zadnjoj sjednici regionalnog Kongresa francuskog katoličkog društva. Raspravljalo se o socijalnoj orijentaciji među radništvom, o agrarnim pitanjima, o liturgijskom pokretu. (...) Promatrajući ovaj silni interes katoličke generacije oko instauracije cijelog javnog života u Kristu, opažam djelovanje jedne Energije, koja posvuda djeluje, gdje god sam promatrao. (...) Divim se jedinstvenosti, koja inspirira katoličke pokrete svih zemalja. Najbolja apologija Božjeg djelovanja u čovječanstvu jest taj duh, koji prožimlje katoličke pokrete svijeta. Nikakva ljudska sila, nikakav filozofski sistem ne može stvoriti to remek–djelo; to je djelo Sile, koja je iznad nas i koju mi tražimo i želimo spoznati.«

Radovao se Ivan svaki put kad je osjetio jedinstvo i želju da se to kršćansko jedinstvo učvršćuje – stoga se posebno veseli prijedlogu portugalskih katolika da se osnuje katolički ured za informacije. Svidio mu se i govor generala Castelnua o kojemu piše u svom dnevniku 30. srpnja 1921. Osobito mi se svidio njegov priprosti demokratski nastup i kršćansko ponašanje. Zagovarao je *nation armee* iz defanzivnih razloga protiv Prusa. No, u njegovu govoru nije bilo mržnje. Kolika razlika nasuprot austrijskim generalima koji nisu znali pred narodom govoriti o tomu«, a nešto dalje Ivan nastavlja, »žalosno me dojmio kardinalov govor pun mržnje prema Nijemcima. Bože, oprosti nama grešnicima i uskrisi apostole koji će pridonijeti žrtve za katoličko jedinstvo.«

Od svih organizacija koje je u Francuskoj upoznao, Ivanu se najviše svidio rad i duh dječje i omladinske katoličke organizacije *Croisade Eucharique* (Euharistijski križari), koja je izrasla iz *Apostolata molitve*. Tu se, veli Ivan »osjeća struja katoličkog života, divan duh i harmonija duša«. Ta organizacija, Ivan je naziva i smatra – »veličanstvenim djelom« – ima za geslo Ž–E–A, koje

toliko oduševilo Ivana da ga je, vrativši se u Zagreb, ugradio u HOS – organizaciju čiji je bio utemeljitelj, njezin idejni vođa i doživotni tajnik. Kada je, poslije Ivanove, smrti šestosjedaćanjska diktatura kralja P. Karađorđevića, među ostalim organizacijama, zabranila i rad HOS–a, prijatelji i bliski suradnici i pokojnog Ivana našli su načina i mogućnosti da osnuju novu organizaciju, ovaj put pod crkvenim protektoratom, koja nosi naziv *Križarska organizacija* a zadržava isto geslo, ima istu svrhu (...) nastavlja djelovanje zabranjene Hrvatske orlovske organizacije.

Možda je zanimljivo čuti i to da ideje i geslo francuskih »Euharistijskih križara« nisu oduševili samo našeg Ivana, nego se taj pokret vrlo brzo raširio po svijetu i danas postoji u šezdesetpet zemalja. Francuski »Euharistijski križari«, kao i mnogi drugi, danas djeluju pod nazivom *Mouvement Eucharistique des Jeunes* (Euharistijski pokret mladih).

3. Ivan Merz – ambasador svoga naroda

Svoje kontakte s francuskim organizacijama i njezinim članstvom Ivan je vrlo dobro iskoristio za promicanje svoje drage Hrvatske. Stoga mu s pravom pristaje i naziv »hrvatskog ambasadora«.

Znakovito je pripomenuti da su za vrijeme Ivanova boravka u Parizu u francuskoj prijestolnici studirala samo tri Hrvata (tj. Ivan i njegova dva druga), no u isto vrijeme, poslije Prvoga svjetskog rata novonastale Kraljevine SHS, studiralo je čak 600 studenata srpske nacionalnosti. Ta je činjenica bila Ivanu dobro poznata. Svjestan toga, Ivan je djelovao, kad god mu se za to pružila prigoda, i kao vrijedan i neumoran promicatelj hrvatske kulture i njezine duhovnosti. Tako je u časopisu *Les Amities catholiques Francaises*, 1921. godine objavio članak o začetniku katoličkog pokreta u Hrvatskoj monsinjoru Anti Mahničju, pod naslovom *La vie et l'oeuvre d'un grand prelat de Yougoslavie* (Život i djelo velikog jugoslavenskog dostojanstvenika). Ivan je bio i objektivni širitelj istine o slobodi i pravima Hrvata u novj državi te društvenoj, političkoj, gospodarskoj, kulturnoj stvarnosti u kojoj se Hrvatska nalazila u okviru Kraljevine SHS.

Dr. Kniewald u već spomenutom Ivanovom životopisu navodi: »Hrvatski studenti u Parizu bili su vrlo aktivni. Oni drže predavanja u francuskim društvima. U francuskim novinama prikazuju tadašnje napadaje na katolicizam u Jugoslaviji. Ivan je svagdje dospio i svagdje bio prvi. Prvi put je istupio s predavanjem 17. travnja 1921. u katoličkom sindikatu u ime stranih đaka.«

Novine *Libre parole* od 3. do 7. travnja 1921. donose četiri članka pod zajedničkim naslovom: »Masonska i antikatolička djelatnost prijeti raspadom Jugoslavije«. Ti članci, koje je potpisao J. Demais, zastupnik Pariza, pobudili su senzaciju u francuskoj javnosti. Nastojalo se, s druge strane, da se ti članci

obustave, no redakcija je odgovorila: »Ako nije istina što je u člancima, demantirajte ih; ako jest, to oni imaju pravo da se brane.«

List *La Croix* 21. travnja 1921. godine također objavljuje članak o Jugoslaviji. Svi ti, i drugi članci, bili su pomno sastavljeni i dobro dokumentirani. Glavni udio u sastavljanju članaka imao je Ivan Merz.

Opširnu publikaciju pod naslovom »Jugoslavenski katolici i njihove sadašnje teškoće«, čiji je autor msgr. Beaupin, objavila je 25. rujna 1922. poznata francuska revija *Le Correspondant*. Nedvojbeno je da je građu za tu studiju msgr. Beaupin sakupljao za svoga puta po Jugoslaviji, no isto tako nema sumnje da mu je puno informacija došlo od njegovog štićenika kojeg je neobično cijenio i poštovao i s kojim je u Parizu bio u stalnom kontaktu, a ti kontakti nastavljeni su dopisivanjem poslije Merzovog povratka u Zagreb. Vjerojatno se msgr. Beaupin upravo Ivanovim nastojanjem i zainteresirao za dotada nepoznatu mu zemlju, Jugoslaviju, čiji je službeni naziv u to vrijeme još bio Kraljevina SHS. U već spomenutom posmrtnom članku posvećenom Ivanu Merzu msgr. Beaupin navodi i ovo: »Istodobno (s nastojanjem da što bolje upozna francuski katolički pokret), Ivan se potrudio da mi upoznamo i zavolimo njegovu dragu zemlju koja je za tolike među nama bila još potpuno nepoznata.«

Pitamo se kako je Ivan mogao, stigao, ali i znao tako uspješno i precizno obavještavati francusku javnost o događajima u Jugoslaviji. Izvor iz kojeg je crpio sve te informacije za svog boravka u Parizu bila je njegova bogata korespondencija koju je vodio s više hrvatskih intelektualaca, no najznačajnije i najplodnije zasigurno je njegovo dopisivanje s njegovim bivšim profesorom i prijateljem Ljubomirom Marakovićem. U Ivanovoj ostavštini sačuvane su 3 dopisnice i 17 pisama koje je prof. Maraković poslao Merzu u vrijeme njegova boravka u Parizu. U tim pismima on traži preko Merza literaturu i proširenje svojih već izvrsnih veza u Francuskoj. Ivan sve pripravlja, uspostavlja ne samo željene nego i druge veze, dospijeva na sve. Zauzvrat dobiva od dr. Marakovića obavijesti i dokumentiranu građu koja je jako dobro poslužila katoličkim krugovima u Francuskoj da mogu sebi stvoriti pravilnu predodžbu stvarnog stanja općenito i, posebice, katoličkog pokreta u Hrvata.

Koliko je Ivanu za vrijeme boravka u Parizu Hrvatska bila na srcu lijepo ilustrira i svjedočenje Đ. Gračanina: »Jednom zgodom radilo se da na nekoj internacionalnoj manifestaciji Hrvati nastupe pod jednom zastavom, čije su boje bile malo drugačije okrenute nego na našoj hrvatskoj zastavi. Merz nije o tome htio ni čuti. Mi smo Hrvati narod sa hiljadu godina prošlosti – govorio je on – i sramota bi za nas bila ne istaći svoju zastavu. Drukčije uređena zastava bila je već pripremljena, ali u zadnji čas Merz ju je preokrenuo i ponio kao hrvatsku.«

4. Duhovni život Ivana Merza u Parizu

Bilo bi veoma zanimljivo znati kako je dr. Merz kao mlad svjetovnjak, prepušten gotovo samome sebi, po studiju i privatnoj sklonosti usmjeren prema literaturi i umjetnosti, izrastao i odgojen u naravno-etničkoj sredini i liberanoj atmosferi modernog života, došao do tako visokog stupnja kršćanske savršenosti, do najintimnije i nadnaravne sljubljenosti s Crkvom i rimskim papom. Teško je znati kojim je putovima prolazila njegova duša u tom procesu usavršavanja, ali je, po svemu sudeći, Pariz izvršio na njega u tom smislu najdublji utjecaj.

Studirajući na Katoličkom institutu, Ivan je bio prožet idejama katoličke renesanse u Francuskoj 20. stoljeća, posebice liturgijskom obnovom. Kroz francusku katoličko-konvertitsku literaturu osjetio je Ivan svu realnost Kristove prisutnosti u rimskoj Crkvi (...) listajući stranicu po stranicu od Chatobrianda do Helloa, tragajući isključivo za najintimnijim aspektom Crkve, za liturgijskim duhom, prolazio je Ivan, piše njegov bliski suradnik i prijatelj Dušan Žanko, »jedinstveno krštenje vodom ljepote«.

Sva te spoznaje, kojima se Ivan bogati i stječe potpono uvjerenje u ispravnost katoličke vjere, potiču ga da s još većim žarom nego prije organizira i provodi svoj praktični vjerski život. Taj njegov duboko religiozni život nije mogao ostati skriven. Svi u njegovoj blizini, i prijatelji i stanodavka, to su zamjećivali. S jedne strane su mu se divili, dok neke stvari nisu tada još shvaćali. Kćer Ivanove stanodavke gospođica Michot u svom pismu dr. Čepuliću od 15. prosinca 1928. ovako je opisala Merzov život u Parizu: »(...) on je provodio život sveca. Raznovrsna trpljenja, postovi, svi njegovi čini bijahu učinjeni na slavu Božju. On je svojim primjerom podizao sve nas koji smo ga poznavali. Sigurno se sjećate g. profesore kako ga je moja majka grdila za svakog obroka da ga prisili više jesti. Svako jutro pribivao je misi i pričeašćivao se, bilo u crkvi benediktinki u ulici Monsieur, kamo je često išao, bilo kod lazarista u ulici Sevres. Ostali dio dana posvetio je radu, a odmora je imao malo, i to krutog odmora, jer je kraj dobra kreveta spavao na podu. Mi, jadni grešnici, nismo mogli razumjeti sva njegova trpljenja, dok je prema drugima bio tako dobar, tako blag. Siromasi i radnici bijehu njegova najveća briga. Pripadaše udruženju sv. Vinka Paulskoga, te se starao za jednu oskudnu obitelj, koju je često posjećivao i davao joj od svoje malene studentske stipendije (...) U studiju je dobro napredovao, no nikada se nije time hvalio. Morali smo to saznati od drugih...«

Za Ivanov intenzivni religiozni život doznali su i roditelji, koji time nisu bili zadovoljni. Razvila se veoma zanimljiva korespondencija između njega i roditelja. Majka želi da joj sin živi kao i svi drugi, a Ivan u pismima ne samo da obrazlaže i opravdava svoje stavove, nego nastoji i svoje roditelje potaknuti na dublji vjerski život. Između ostalog, Ivan svojoj majci piše i ovu poznatu rečenicu: »Znadeš da me je život u Beču, onda rat, studij (misli na Pariz) i

napokon Lurd potpuno uvjerio o istinitosti katoličke vjere i da se zato cijeli moj život kreće oko Krista Gospodina.« U drugom pismu Ivan je napisao: »Katolička vjera je moje životno zvanje i to mora biti svakom čovjeku bez iznimke.« Koliko je Ivanu bilo na duši obraćenje roditelja doznajemo iz dnevnika (20. siječnja 1921.): »Tata je 12. siječnja, za srebrni pir, nakon 20 godina primio sv. Pričest. Moje molitve Srcu Isusovu su uslišane. U pismu što mi ga je pisao, vidim tipičan primjer konverzije. Obratio ga je nadnaravni element: Milost. Još ostaje mama na brizi. Srce Isusovo pomози! »Tek nakon Ivanove smrti roditelji (kao i mnogi drugi) potpuno su shvatili Ivana i postali ono što je on toliko želio – praktični vjernici.

Ivanov molitveni život u Parizu kreće se posvema liturgijskim pravcem. On moli časoslov a iz svog francusko–latinskog misala dnevno moli svetu misu. I nehotice otkrio nam je u svom dnevniku od 4. studenog 1921. svoju lijepu dušu, koja se sve više uživljava u liturgiju smatrajući je i žrtvom i životom i umjetnošću, kad je opisao kako je bio nazočan oblačenju jedne novakinje benediktinke, kćeri nekog generala.

»Prisustvovao sam kod benediktinki oblačenju novakinje. Liturgija veličajna (...) Umire svijetu, postaje struna, koja će navijeke pjevati slavu Božju. Izgarat će poput vatre i ući će poput mudre djevice sa zapaljenom svjetiljkom u bračne dvore Zaručnika.« Ivan nije zapisao ime te redovnice, koje vjerojatno nije ni znao, niti se poslije za nju zanimao. Bilo je veliko iznenađenje kako za sestru Marie Denise Chevillotte, tako i za Ivanove prijatelje i štovatelje, kad je 1979. godine tu redovnicu pronašao, i posjetio postulator Merzove kauze, o. B. Nagy u benediktinskom samostanu blizu Pariza. Nakon 58 godina vjernosti svom redovničkom zvanju, ona je posvjedočila da se njezin život odvijao upravo onako kako je Ivan predvidio na dan njezinog oblačenja!

I Ivanova pobožnost prema Blaženoj Djevici Mariji razvila se u Parizu do svog savršenstva. Tome je najviše pridonio Lurd kamo je Ivan za svog života dvaput hodočastio. Njegov prvi posjet Lurdu, u srpnju 1921. godine ostavio je na njega tako snažan dojam da je postao jedan od momenata koji su ga potpuno učvrstili u ispravnost i istinitost katoličke vjere, pa će se od tad, kako sam piše, »sav njegov život kretati oko Krista Gospodina«. O tome što je za njega značio posjet Lurdu, pisao je svom prijatelju inženjeru Maroševiću, te doznajemo da je u svom rastu u vjeri i on prolazio kroz razdoblje sumnji: »Da, u Lurdu sam naučio što je krunica«, veli Ivan, »i to mi je od sada drugi najbolji prijatelj (za prvog prijatelja Ivan ima Euharistiju). Prije Lurda, iskreno priznajem, bila je u dnu duše nekakva sumnja, neki osjećaj da li se ja ne molim kakvom fantomu?! Molio sam, dakako, jer da sam prestao, znači ne vjerovati u Blaženu Djevicu Mariju. A kuda onda? Okreni se od katolicizma, sve postaje oko tebe mračno, ružno. Dakle, Lurd je mojoj razumnoj vjeri pridodao osjećajni momenat.« Dirljivi su i Ivanovi opisi procesija: »U Lurdu te najprije obuzme osjećaj da je tamo Ona, Majka Božja, koja je veća i moćnija i ljepša nego li svi oni pirinejski gorostasi (...) Dakle, pred tobom je Ona – to je realan osjećaj koga se ne možeš

otresti – a tisuće vjernika s upaljenom svijećom ide uz serpentni brežuljak i pjeva bez prestanka Ave, Ave Maria (...) Svaka svijeća koja trepti, to je jedna duša koja će danas, sutra ili za koju godinu k Njoj. Oh! Hoće li što prije taj čas, čovjek tamo pomisli, jer zaista tamo ima neki predokus neba.«

Osim sudjelovanja u liturgijskim obredima, u Lurdu je Ivan posjetio i Ured za liječničke konstatacije u kojem je radilo oko 40 liječnika. Tu se uvjerio u profesionalnost i ozbiljnost kojoj pristupaju liječnici pri donošenju konstatacija o čudesnim ozdravljenjima. Zato ga je posebice revoltirao Zolin roman *Lourdes*. Da suzbije negativan utjecaj što ga Zolin roman može imati na neupućene čitatelje, Ivan je 1923. godine izdao studiju književnopovijesne analize tog romana pod naslovom *Zolin Lurd*. U tom djelu Ivan najprije upozoruje kako je Zola obećao da će napisati povijesno djelo i prikazati pravu istinu. No, Zola je pošao u Lurd pun predrasuda radi kojih je sasvim iskrivio događaje oko ozdravljenja gospođice Lebranche, koju Zola u svom romanu zove Grivotte. Ona se poslije posve zdrava udala i nadživjela Zolu, a u romanu ona već na povratku, u vlaku ponovo izbacuje krv. Njezino ozdravljenje, po Zoli, bilo je samo prividno. Javnost je doskora doznala za tu laž. Zola je, da se izvuče iz neugodne situacije, posjetio Grivotte i ponudio njoj i njezinu mužu doživotnu rentu ako ode u Belgiju. Tako bi se lakše zaboravilo na tog živog svjedoka. Naravno, Grivotte nije prihvatila taj nedoličan prijedlog. Zola je, pozvan na odgovornost radi toga falsifikata, izjavio da je on apsolutni gospodar svojih »osobnosti« i da svojim likovima može dati život i uništiti ih po volji. U čudesa ne vjeruje i ne bi vjerovao kad bi vidio i sve bolesnike da su ozdravili u jednom času. Kad je Ivan pokazao neistinitost Zolinih navoda o Grivotte i Lurdu, onda je s književnog gledišta pobio Zolino mišljenje da je književnik apsolutni gospodar svojih osobnosti i upozorio da nema čistog artizma, jer je književnik vezan istinom i čudoređem želi li stvoriti pravu umjetninu.

Kad razmišljamo o Ivanovom duhovnom životu u Parizu, ne možemo a da ne spomenemo i ime o. Pressoira, tadašnjeg predstojnika u internatu Katoličkog instituta koji je, kao Ivanov duhovnik, kako opisuje dr. Gračanin, trebao tog Božjeg odabranika potpuno pripremiti i ojačati za onu djelatnost koja mu je bila namijenjena u Zagrebu od 1923. do 1928. godine. Po svemu sudeći, čini se da je o. Pressoir, prema navodu dr. Gračanina, poznajući o. Pressoira jer je i njemu bio ispovjednik, u harmonijsku cjelinu sređene, smirene i u Boga uronjene Ivanove duše, koja se do Pariza razvijala uglavnom pod izravnim i neprekinutim vodstvom Duha Svetoga, trebao unijeti još onu čeličnu jakost i ustrajnost koja ne sustaje ni pred najvećim teškoćama kad je riječ o Božjoj stvari. Ta jakost i ustrajnost jedna je od nježnačajnijih oznaka dr. Ivana Merza.

Svi navodi o Ivanovom boravku u Francuskoj, iako nepotpuni i skraćeni, pokazuju nam kako ga je njegovo dvogodišnje življenje u Parizu obogatilo ne samo kulturno i praktičnim znanjima nego je i još više pridonijelo njegovom duhovnom rastu. Stoga se može reći: U Pariz je Ivan došao kao dobar kršćanin, no iz Pariza se vratio u Zagreb kao »homo catholicus« u pravom smislu te riječi.

5. Dolazak u Zagreb – veze s Francuskom

Završivši studij književnosti u Parizu, Ivan u ljetu 1922. godine odlazi u Zagreb, kamo su se u međuvremenu preselili njegovi roditelji. Tu dobiva namještenje profesora francuskog i njemačkog jezika na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji.

Široki kulturni i vjerski horizonti, lakoća u izražavanju i profinjeni stil pisanja te njegova bogata erudicija, koju je stekao u Parizu, kao i obilni literarni materijal koji je sa sobom donio, omogućili su mladomu profesoru da za samo godinu dana, uz svoj rad i druge aktivnosti, napiše dizertaciju *Utjecaj liturgije na francuske pisce od Chatobrianda do danas* na osnovi koje je na zagrebačkom Sveučilištu (svibnja 1923.) promoviran za doktora filozofije.

No, odlazak iz Pariza i završetak studija nisu kod Ivana značili prekid s Francuskom. Kao što je za studiranja u Parizu vodio korespondenciju sa svojim prijateljima iz domovine i tako bio u neprestanom tijeku događaja u svojoj domovini Hrvatskoj i u Jugoslaviji, tako se sada dopisuje s prijateljima koje je stekao u Parizu, preko kojih prati zbivanja u Francuskoj, posebice u literaturi, te nabavlja nova izdanja djela koja su ga zanimala. Redovito prati i francuski katolički tisak: *La Croix*, *Le Noel*, *Revue des Jeunes*, *Revue liturgique...* Zahvaljući prikupljenoj građi za vrijeme svog boravka u Parizu, ali i poststudijskim vezama s Francuskom, Ivan je mogao objaviti i nekoliko studija i brošura u Hrvatskoj. Osim već spomenutog *Zolinog Lurda*, objavio je i ove napise *Liturgija i sv. Franjo Saleški*, *Apostolat naše belgijske braće*, *Biskupi i izbori u Francuskoj*, *Najnovija čudesa u Lurdu*, *Lurd u francuskoj književnosti*, *Junački život svete Ivane od Arka*. Ivan je dospio i svojim prilozima surađivati u francuskom tisku. Tako su 1924. godine francuski časopisi *Les Cahiers Catholiques* i *Les Amités catholiques francaises* objavili studiju »La liturgie catholique dans l'oeuvre de Paul Claudel« (Katolička liturgija u djelima Emille Baumann i Paul Claudela).

U kratkom vremenu (manje od šest godina) koliko je Ivanu ostalo od završetka studija pa do njegova odlaska u vječnost, Ivan je još jednom posjetio Francusku. Bilo je to u ljetu 1924. godine, kada je ponovo hodočastio u Lurd. Na povratku posjetio je u Parizu svoje suradnike i prijatelje, a odatle odlazi u posjet grofici Margariti de Montbel u Argent. Naime, Ivan je kontesi bio vodič za njezinog boravka u Zagrebu. Lijepe uspomene s tog zanimljivog putovanja i poznanstvo s Ivanom pobudile su kod grofice Montbel želju da ga ugosti i bolje upozna. U tom aristokratskom dvorcu, koji propada, Ivan se izbliza upoznao s mišljenjem i načinom života francuskog plemstva. Evo nekoliko zanimljivih izvadaka iz njegovog dnevnika: »To je čisto monarhistička plemićka porodica koja je u doba francuske monarhije zauzimala važan položaj (...) Radostan sam što sam u takvom milieu. Tek sada mogu razumjeti one francuske katolike koji su monarhističkog osvjedočenja. Za njih su katolicizam i monar-

hija dva nerazdruživa pojma. Oni su katolici, iskreni katolici, ali mrže francusku republiku. Sve što je zlo potječe (prema njihovom mišljenju) od republike, a sve što je dobro dolazi od monarhije (...) Gledajući njihov život donekle razumjeh francusku revoluciju, koja je identificirala vlastelu i kler i uništila i jedno i drugo. Shvaćam i današnji antiklerikalizam francuskog naroda, koji rehabilitaciju Crkve istovjetuje s rehabilitacijom socijalne reakcije: veliki posjedi, bezbrižan život vlastele uz ubitačno težak život seljaka i radnika. Gospodin Bog dopušta revolucije da na taj način uspostavi kraljevstvo među ljudima.«

Obogaćen novim spoznajama i iskustvima profesor Merz vraća se iz Argenta u Zagreb gdje započinje novu školsku godinu. Kao profesor francuskog jezika nastojao je svoje učenike ne samo naučiti da razumiju francuski jezik da se i njime mogu služiti, već je iz svoje bogate kulturne riznice neumorno prenosio svojim učenicima i kulturna i duhovna blaga koja je stekao u Francuskoj. O tome svjedoče i njegovi bivši učenici: »Bio je neumoran i ushićen u tumačenju francuske književnosti. Nije propustio ni tadašnje stanje katolicizma i uopće prilike u tadašnjoj Francuskoj. Savršeno je poznavao nijanse u razvoju fr. društva. Sve je uspoređivao sa sadašnjicom i izricao svoju kritiku. U svemu je pokazivao harmoniju velikog znanja i dubokog prosuđivanja.«

Sveučilišni profesor Warnier, koji je svake godine pohađao razrede u kojima je Ivan predavao francuski, u svom pismu od 13. svibnja 1928. upravljenom msgr. Beupinu označuje Ivana kao »uzor savjesna i izobrazena profesora«. O uspjehu što ga je Ivan polučio kod svojih đaka u promicanju francuske kulture, piše s velikom pohvalom i tadašnji francuski konzul u Zagrebu, g. Boissier (30. svibnja 1927.) msgr. Beupinu, nakon što je s prof. Warnierom posjetio sve razrede u kojima je Ivan predavao francuski. Koliko je Ivan u Parizu bio cijenjen kao profesor francuskog i promicatelj francuske kulture, najbolje nam ilustrira činjenica što je poslije njegove smrti »Katolički komitet francuskog prijateljstva s inozemstvom«, u suglasnosti s Francuskim institutom u Zagrebu namjeravao osnovati fond za nagradu učenika koji postigne najbolji uspjeh u francuskom jeziku u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu. Nije poznato je li ikoji učenik te gimnazije primio tu nagradu, no ideja je vrijedna i zaslužuje da se o njoj ponovo razmisli.

Zaključak

Tako je, eto, Ivan u svom kulturnom i duhovnom rastu, potican velikom sklonošću prema francuskoj literaturi i duhovnosti, s jedne, i hrvatskim rodoljubljem s druge strane, te posredovanjem Božje Providnosti koja ga je odvela u Pariz, postao most, koji je pokušavao i u tome zadivljujuće uspijevao, približiti dvije zemlje, dva naroda i međusobno ih obogatiti kulturnim i duhovnim blagom neprolazne vrijednosti.

Vijest o preranoj i iznenadnoj Ivanovoj smrti potresla je jednako i hrvatsku i francusku katoličku javnost. Tek poslije Ivanova odlaska, shvatilo se što je zapravo značila njegova pojava.

No, u prosudbi Merzove osobe treba biti vrlo oprezan poradi više razloga. Naime, Ivan je bio izvrstan profesor, nadareni književnik, organizator i veliki društveni radnik te ona spona kojom su strujala kulturna i duhovna blaga dviju zemalja u oba smjera. Stoga i Hrvatska i Francuska zacijelo imaju razloga da ga se sjećaju s poštovanjem i zahvalnošću, ali – ističe Dušan Žanko – »ne sa ovom posebnom nijansom štovanja na koja nemaju prava heroji analize, pera i organizacije a koje mogu očekivati samo oni koji su udarili svoj stan u redu ljubavi.«

Stoga ću i ja ovaj članak o dr. Merzu završiti posljednjom rečenicom kojom *La Croix* završava svoj posmrtni članak: »Gospodin Merz je umro kao svetac, nakon što je živio kao svetac.«

IVAN MERZ'S INSPIRATION FROM FRANCE

Ivanka JARDIN

Summary

From 1920 to 1922 Ivan Merz studied French literature at the Institut Catholique and at the Sorbonne. Besides his regular studies he became involved in researching Catholic life in France. He established numerous contacts with French writers and Catholic intellectuals which in turn helped form his cultural and spiritual outlook. Merz's contacts in France also aided him in promoting the truth about the status of Catholic Croatians in what was then known as the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. After his return to Zagreb, Merz nurtured his contacts in France and became a bridge between French and Croatian culture.